

**EVOLUTIE VAN DE WETGEVING, DE RECHTSLEER
EN DE RECHTSPRAAK IN VERBAND MET DE
VERPLICHTINGEN OP DE KOOPMANSBOEKEN :
VASTGESTELD BIJ DE ARTIKELEN 16 TOT EN MET 20
VAN HET WETBOEK VAN KOOPHANDEL.**

J. THEUNIS

INLEIDING

*Voor hun vriendelijke hulp bij het tot stand brengen van dit werk dank ik
welgemeend de heren :*

DERINE R., Decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universitaire
Faculteiten Sint Ignatius te Antwerpen.

DETAILLE A., Hoofdgriffier bij de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen.

GORIS R., Ere-Voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen.

HOEFNAGELS L., Rechter bij de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen.

VAN DAMME G., Docent aan de Universitaire Faculteiten Sint Ignatius te
Antwerpen, Bedrijfsrevisor.

VAN OPPENS M., Rechter bij de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen.

HUYBRECHTS M.A., L.L.M. Assistent bij de U.F.S.I.A.

Elke handelaar is verplicht een zeker aantal boeken te houden, en dat volgens bepaalde normen.

Desbetreffende verplichtingen werden nieuw vastgesteld bij de wet van 15 december 1872, verschenen in het Staatsblad van 22 december 1872, nr. 357.

Welke op dat ogenblik de doelstellingen van de wetgever waren zullen we trachten te achterhalen aan de hand van de besprekingen in de senaat gevoerd, ter voorbereiding van deze wet; alsmede aan de hand van de toenmalige rechtsleer.

Het is duidelijk dat de bijna 100-jarige wet betreffende de koopmansboeken, althans naar de letter, erg verouderd is.

Gigantische bedrijven, doorgedreven mechanisering, snelheid waarmee de verbintenissen worden afgesloten, diversiteit in de produktie, opkomst van de

computer, internationale afzet, vereisen een mecanografische boekhouding.

De Consulaire Rechter van België hebben de evolutie in de bedrijfswereid op de voet gevolgd. Ze hebben getracht op billijke wijze de rechtspraak aan te passen aan de noden van het moderne handelsleven, zonder echter de geest van de wet te verloochenen.

Die mogelijkheid tot aanpassing bezitten zij vermits het hen toelaten is zelf de regelmatigheid van de boekhouding, die «gehouden wordt volgens voortdurend veranderde concepties en mechanische en elektronische procédés», (1) te beoordelen.

Deze toelating kan afgeleid worden uit de arts. 20 en 22 van het wetboek van koophandel, luidende :

art. 20 «Regelmatig gehouden koopmansboeken kunnen door de rechter aangenomen worden als bewijs tussen kooplieden voor daden van koophandel».

art. 22 «De Rechter kan, in de loop van een geschil, ook ambtshalve de openlegging van de boeken bevelen, ten einde daaruit te putten wat de betwisting aangaat».

Deze toelating wordt expliciet bevestigd door de auteurs van «Les Pandectes Belges» : «*La question de savoir si les livres sont régulièrement tenus est une question de fait abandonnée à l'appréciation des tribunaux.*» (2), die hiermede letterlijk de bewering overnemen van professor P. Namur. (3)

Dat dit de uitdrukkelijke bedoeling van de wetgever was, blijkt tevens uit de uitspraken van de heren d'Anethan en Bisschoffsheim tijdens de senaatszitting van 2 mei 1872. De uitspraak van de heer d'Anethan luidde als volgt : «Le juge reste parfaitement maître d'examiner, d'apprécier si un livre qu'on lui présente offre tous les caractères de vraisemblance.»

Dit werd door de heer Bisschoffsheim bijgetreden met de woorden : «Le juge appréciera la valeur probante qu'il peut leur accorder. Il en sera de même quel que soit l'état dans lequel les livres seront présentés. Le juge conserve à cet égard une complète liberté d'appréciation.» (4)

Welke gevolgen deze beoordelingsmogelijkheid heeft gehad zullen we voor elk wetsartikel afzonderlijk nagaan.

(1) GORIS R. : «*De koopmansboeken.*» p. 1.

(2) *Les Pandectes Belges* : deel 60, n= 4755, kol. 315, n= 48

(3) NAMUR P. deel I, p. 141, n= 217.

(4) *Annales Sénat, 1871-1872*, p. 161 t/m 178.

I. DE WETGEVING BETREFFENDE DE KOOPMANSBOEKEN ALGEMENE TOELICHTING EN BESPREKING.

A. UITTREKSELS UIT DE WET VAN 1808.

art. 8 - Tout commerçant est tenu d'avoir un livre - journal qui *PRESENTE* (5) jour par jour, ses dettes actives et passives, les opérations de son commerce, ses négociations, acceptations ou endossements d'effets, et généralement tout ce qu'il reçoit et paie, à quelque titre que ce soit; et qui *ENONCE* (5) mois par mois, les sommes employées à la dépense de sa maison: le tout indépendamment des autres livres usités dans le commerce, mais qui ne sont pas indispensables. Il est tenu de mettre en liasse les lettres missives qu'il reçoit et de copier sur un registre celles qu'il envoie.

art. 9 - Il est tenu de faire, tous les ans, sous seing privé, un inventaire de ses effets mobiliers et immobiliers, et de ses dettes actives et passives, et de le copier, année par année, sur un registre spécial à ce destiné.

art. 10 - Le livre - journal et le livre des inventaires seront paraphés et visés une fois par année.

Le livre de copies de lettres ne sera pas soumis à cette formalité. Tous seront tenus par ordre de dates, sans blancs, lacunes, ni transports en marge.

art. 11 - Les livres dont la tenue est ordonnée par les art. 8 et 9 ci-dessus, seront cotés, paraphés et visés, soit par un des juges des tribunaux de commerce, soit par le maire ou un adjoint, dans la forme ordinaire, et sans frais. Les commerçants seront tenus de conserver ces livres pendant dix ans.

art. 12 - Les livres de commerce, régulièrement tenus, peuvent être admis par le juge pour faire preuve entre commerçants pour faits de commerce.

art. 13 - «Les livres que les individus faisant le commerce sont obligés de tenir, et pour lesquels ils n'auront pas observé les formalités ci-dessus prescrites, ne pourront être représentés, ni faire foi en justice, au profit de ceux qui les auront tenus, sans préjudice de ce qui sera réglé au livre faillites et banqueroutes».

(5) De woorden '*PRESENTE*' en '*ENONCE*' werden cursief gedrukt in : Clament, frères : directeurs des archives du droit français : «*Code de Commerce*» Paris, 1808.

B. UITTREKSELS UIT DE WET VAN 15 DEC. 1872.

art. 16 - (8) Tout commerçant (idem art. 8).

par. 2. Il est tenu de mettre en liasse les lettres missives et les télégrammes qu'il envoie.

art. 17 - (9) idem art. 9

art. 18 - Les livres dont la tenue est ordonnée par les articles 16 et 17 sont cotés. Ceux dont la tenue est ordonnée par les articles 16 par. 1er et 17 seront paraphés et visés soit par un des juges des tribunaux de commerce soit par un bourgemestre ou un échevin dans la forme ordinaire et sans frais.

Le paraphe pourra être remplacé par le sceau du tribunal ou de l'administration communale.

(L. 9 mars 1929, art. 11 - Les juges des tribunaux de commerce et les bourgemestre ou échevins, ne peuvent procéder au visa des livres de Commerçants, lorsque ceux-ci ne sont pas immatriculés au registre de commerce.) (6)

art. 19 - Tous les livres seront tenus par ordre de dates, sans blancs, lacunes, ni transports en marge.

Les Commerçants sont tenus de les conserver pendant dix ans.

art. 20 - Les livres de commerce régulièrement tenus peuvent être admis par le juge pour faire preuve entre Commerçants pour faite de commerce.

C. BEMERKINGEN BIJ DE NEDERLANDSE VERTALING VAN DE WET VAN 15 DEC. 1872.

1. art. 16. De woorden «présente» en «énonce» gebruikt in dit artikel, en die in kursief gedrukt werden in de tekst van de wet van 1808 werden respectievelijk vertaald door: 'optekenen' en 'opnemen'. De draagkracht van de Nederlandse termen is veel zwakker dan die van de Franse.

2. art. 18. Laatste lid, werd als volgt vertaald: (toegevoegd bij art. 11 wet van 9 maart 1929-Staatsbl. 25-26 maart 1929)

«De rechter in de rechtbanken van koophandel en de burgemeesters of schepenen mogen de koopmansboeken niet voor gezien tekenen wanneer deze niet in het handelsregister ingeschreven zijn.» In noot bij deze wet merkt J. RONSE op: «de onbegrijpelijke Nederlandse tekst van het laatste lid moet aldus begrepen worden: wanneer de kooplieden niet in het handelsregister zijn ingeschreven.» (7)

(6) Staatsblad 25-26 maart 1929.

(7) RONSE J. : «Wetboek van koophandel». Titel III : Koopmansboeken noot bij art. 18 in fine.

D. DOEL VAN DE WETGEVER.

1. Algemeen.

Het doel van de wetgever ligt op een dubbel vlak. Deze wil namelijk zowel het belang van de handelaar dienen als het algemeen belang. Hij heeft getracht door de wetgeving op de koopmansboeken de handelaar «qui est appelé à faire des opérations aussi nombreuses que variées» (8) een inzicht te verstrekken in zijn eigen zaak; hem de mogelijkheid te bieden de zwakke plaatsen van zijn handel te ontdekken, een verantwoord bedrijfsbeleid te voeren en dus op basis van de boekhoudkundige gegevens de vereiste beslissingen te nemen tot de gezondmaking of de evolutie van zijn handelszaak.

Of zoals Lyon-Caen het uitdrukt: «Il y a d'abord l'intérêt des commerçants eux-mêmes. En consultant leurs livres, ils peuvent se rendre un compte exact des résultats de leurs opérations et se décider en connaissance de cause à étendre ou à restreindre leurs affaires.» (9)

Bovendien wenste de wetgever de handelaar bewijsmateriaal in handen te geven betreffende de verbintenissen die hij met andere handelaars aanging.

Tevens wenste men het algemeen belang te dienen. Daarom kan het overleggen van boeken in rechte bevolen worden in gevallen van erfopvolging, verdeling van vennootschappen en bij faillissementen. Vooral dit laatste blijkt van algemeen belang te zijn, wanneer men bedenkt dat in 1969 door alle belgische rechtbanken van koophandel niet minder dan 1076 faillietverklaringen werden uitgesproken, waarbij het totaal passief niet ver onder de drie miljard Bfr. bleef (10). Wanneer dan blijkt dat de gevallen waarin het overleggen van boeken in rechte in aantal beperkt werden, moeten we dit verklaren vanuit het belang dat de wetgever bleef hechten aan het zakengeheim.

Dit dubbel doel moge blijken uit de tekst van de wet zelf. Dat de wetgever gepoogd heeft de handelaar zodanige verplichtingen op te leggen dat de algemene staat van zijn bedrijvigheid duidelijk uit zijn boeken naar voor treedt, blijkt o.a. uit volgende elementen:- elementen :

- kursief drukken van de woorden 'énoncé' en 'présente' (bij de Nederlandse vertaling te weinig in acht genomen);
- het duidelijk omschrijven van datgene wat in het journaal en in het inventarisboek dient te worden opgetekend;
- de wijze waarop het journaal, inventarisboek en briefkopijboek moeten worden opgesteld;
- het verplicht maken van alle hulp- en bijboeken die in een bepaalde sector of voor een bedrijf met bijzondere activiteiten onontbeerlijk zijn uit hetzij, boekhoudkundig, hetzij commercieel standpunt.

(8) FREDERICQ L. : «*Traité de droit commercial belge*». I p. 235 nr. 122.

(9) LYON-CAEN & RENAULT : «*Manuel de droit commercial*». I, p. 68.

(10) GORIS R. : «*De Koopmansboeken*» : voorwoord : p.1.

2. Doelstellingen van de wetgever in 1872 bij de aanpassing van de artikels 16 t/m 24 van het wetboek van koophandel betreffende de koopmansboeken.

Volledigheidshalve zullen we hier alle voorgestelde wijzigingen bespreken, alsmede de redenen waarom zij al dan niet doorgevoerd werden. Op deze wijze zal dan blijken wat de uiteindelijke doelstellingen van de wetgever anno 1872 geweest zijn.

Vooreerst werden een aantal tekstwijzigingen doorgevoerd om de wet op taalkundig gebied te aktualiseren. (Vb. art. 18 par. 2 adjoint échevin.) of om de wet ordelijker en overzichtelijker te maken. (Vb. art. 19.)

De belangrijkste amendementen betroffen de art. 8 en 10 van de wet van 1808:

a) art. 10 werd opgeheven omdat men van oordeel was dat de regelmatigheid van deze boeken voldoende kon vastgesteld worden zonder dat zij jaarlijks geparafeerd en gevisieerd worden. In dat verband vermeldde de heer Fortamps tijdens de senaatszitting van 2 mei 1872, dat de hoofdgriffier van de koophandelsrechtbank van Brussel hem meldde dat de toepassing van art. 10 in onbruik was geraakt, «Ce qui n'empêche pas que dans la pratique judiciaire des livres d'inventaires et des livres - journal ont été souvent admis à faire preuve en justice sans avoir cependant été revêtus de la formalité du visa.» (11) NAMUR zegt het als volgt: «La loi nouvelle ne parle plus du visa ni du parafe ANNUELS. Cette formalité est donc supprimée. Il a été reconnu que ce visa annuel, peu observé dans la pratique, n'avait guère d'utilité et entraînait des inconvénients; par exemple, en permettant à un juge, parfois le concurrent du commerçant dont il visait les livres, de connaître sa situation et d'abuser de cette connaissance.» (12)

Ook het artikel 13 van de wet van 1808 werd weggelaten. Als redenen daarvoor geeft Namur op: «Dans la pratique, cette disposition n'était pas exécutée rigoureusement : elle était même tombée en dissuétude.

Quand un commerçant était connu pour sa probité et que ses livres étaient tenus régulièrement, les Tribunaux de commerce les prenaient en considération, lors même qu'ils n'avaient été ni cotés, ni visés, ni parafés. (...) La disposition de l'article 12 du Code de commerce était suffisante, parce que la question de savoir si les livres sont régulièrement tenus est une question de fait abandonnée à l'appréciation des Tribunaux, et qu'ils peuvent, suivant la variété des cas, tenir compte de la circonstance que les formalités légales n'ont pas été remplies.» (1)

b) De voorgestelde wijziging voor artikel 8 par. 1 luidde als volgt: «Tout commerçant est tenu d'avoir des écritures qui présentent, jour par jour, ses dettes actives et passives, les opérations de son commerce, ses négociations ou endossements d'effets et autres engagements, et généralement tout ce qu'il paye, à quelque titre que ce soit. Le livre - journal, résumant l'ensemble des écritures, sera tenu par ordre de date, sans blancs, lacunes, ni transports en marge, et ne pourra être arriéré de plus de dix jours.»

Het niet kunnen wegnemen uit de boekhouding van beschreven bladen blijkt, ook

(11) *Annales Sénat* : 1871 - 1872 p. 161 - 178.

(12) NAMUR P. : «*Le Code de commerce belge révisé*» I : p. 136, n= 208.

(13) NAMUR P. : «*Le Code de commerce belge révisé*» I : p. 140, n= 215.

nu nog, één van de belangrijkste vormvereisten te zijn die de wetgever en de rechtsmachten aan de boekhouding opleggen.

NAMUR zegt immers dat het amendement niet werd aangenomen: «surtout parce qu'il a paru dangereux d'autoriser des écritures sur feuilles volantes en remplaçant de registres.» (2)

De voorgestelde tekstwijziging voor art. 8 (art. 16) par. 2 luidde als volgt: »Il est tenu de mettre en liasse les lettres missives et les télégrammes qu'il reçoit et de tenir copie des lettres et des télégrammes qu'il envoie.»

De heer De Lantsheere, toenmalig minister van Justitie, viel dit amendement aan op twee punten:

Hij achtte overbodig dat het woord «telegrammen» ingevoerd werd, en het vervangen van een briefkopijregister door een eenvoudige bundeling van kopijen achtte hij gevaarlijk.

Wat de telegrammen betreft spitste de discussie zich toe op de vraag of een telegram al dan niet een gewone brief is.

De heer De Lantsheere zegde van de telegram: «C'est une lettre qui ne diffère des autres que par le mode d'expédition.» (15)

Deze bewering trachtte de heer d'Anethan te weerleggen met de argumenten dat een brief ondertekend wordt en een telegram niet; dat een telegram een KOPIE is, die niet het karakter en de garantie verstrekt van een gewone brief, en dat de wet geen onduidelijkheden mag vertonen. Het feit dat het woord 'telegrammen' in de wettekst werd opgenomen moet de bekommernis van de wetgever weergeven, de grootste zekerheid te willen waarborgen dat de koopmansboeken alle informatie bevatten betreffende de verbintenissen die de handelaar heeft afgesloten.

Aangaande het tweede element van vernieuwing in het amendement ontstond er een langdurig meningsverschil op principiële basis. De heer De Lantsheere achtte het amendement gevaarlijk daar er een belangrijk principe mee verbonden was: nl. dat: 'Nul ne peut se créer de titre à soi-même'. De koopmansboeken daarentegen hebben tot doel: 'former preuve en justice et servir de titre contre d'autres commerçants.'

Zijn redenering was dan de volgende:

«Il est donc juste, je dirai plus, il est indispensable que cette autorité exceptionnelle accordée à des écritures privées soit soumise à des conditions spéciales qui puissent garantir les tiers contre toute fraude. Or, l'obligation d'inscrire la copie de lettres dans un registre parafé et visé tenu par ordre de dates, sans lacunes, est l'une de ces garanties, la plus réelle peut-être. L'effacer dans la loi c'est rendre possibles les intercalations, les interpolations, frauduleuses.» (16)

Bovendien doet hij opmerken dat het juist de briefwisseling is 'qui révèle les conditions et la nature des opérations.' (17)

Hiertegen verzetten zich vooral de heren d'Anethan en Fortamps op basis van de volgende argumentatie.

d'Anéthan: 'Le Code ne doit pas introduire ou maintenir des dispositions que le

(14) idem : p. 133, n= 202.

(15) en (16) *Annales Sénat*, 1871-1872, p. 161-178.

(17) en (18) en (19) *Annales Sénat*, 1871-1872, p. 161 - 178.

commerce repousse et dont l'inutilité a été reconnue. La pratique est à peu près générale dans le sens de l'amendement.' (18)

Hierbij aansluitend merkt Fortamps op dat de feitelijke toestand zo is dat geen enkele handelsrechtbank een register van briefkopijen ter visering ontving (dit in tegenstelling met het journaal en inventaris). Zestig jaar terug, zo beweerde hij, «on copiait les lettres à la main dans un registre ad hoc, un employé était chargé de cette besogne», maar: «Depuis 40 ans on attend les changements que réclame le code de commerce»: immers, algemeen bedient men zich van een 'presse à copier'. (19)

Op dit alles repliceert de heer De Lantsheere dat moest het amendement weerhouden en doorgevoerd worden, hij zich verplicht ziet de wijziging van art. 20 in overweging te nemen.

Voor dit laatste argument is de wetgever blijkbaar gezwicht. Ik ben het wel eens met de heer De Lantsheere waar deze zegt dat men een voldoende controle moet kunnen uitoefenen op de eerlijkheid waarmee de boekhouding opgesteld werd. Temeer omdat de rechter bewijskracht kan toekennen aan geschriften die door de partijen ZELF werden opgesteld. Die oprechtheid kan men mijn inziens echter voldoende afleiden uit het algemeen beeld dat de boekhouding weergeeft en het feit dat tegenover een kopie, het origineel moet te vinden zijn in de boekhouding van de korrespondent die met de afzender handelsbetrekkingen onderhoudt,

Anderzijds moet men bij het uitvaardigen van wetten de haalbaarheid van deze in acht nemen. En wetten waarvan men a-priori weet dat ze niet toepasbaar zijn, alleen al om praktische redenen, zonder kwade trouw vanwege de rechtsonderhorigen, moet men weren. Zeker als men hetzelfde doel ook, en evenwaardig op een andere wijze kan verwezenlijken.

Want het gevaar is niet denkbeeldig dat door één enkele - uit technisch - praktisch oogpunt niet haalbare - paragraaf de gehele wetgeving op losse schroeven komt te staan.

Wanneer men dan bovendien de gehele achtergrond van waaruit de heer De Lantsheere redeneert in overweging neemt, wordt het heel moeilijk zijn standpunt volledig te delen: zo zegt hij:

«Je ne dis plus au commerce ayez un registre sur lequel vous inscrivez vos lettres, je dis simplement: «Si vos lettres ne sont pas inscrites dans un registre vous ne jouirez plus du privilège que la loi accorde aux lettres écrites par le négociant et transcrites dans un registre régulier.» (20)

Dit laatste zo merkt de heer d'Anethan mijn inziens zeer terecht op is helemaal tegen de geest van de wet die zegt: Tout commerçant est TENU de mettre.... Het gaat dus om een verplichting die ook van algemeen belang is, en niet om een voordeel door de wet in een bui van vrijgevigheid toegestaan aan diegene die braaf een aantal willekeurige voorschriften volgt.

Als dit deel van het amendement dan uiteindelijk toch door de senaat werd verworpen kan dat alleen worden toegeschreven aan de bekommernis van de wetgever elke mogelijkheid tot bedrog, vervalsing of verduistering van welke aard ook uit te schakelen.

(20) *Annales Sénat*, 1871-1872, p. 161 - 178.

II. AFZONDERLIJKE BELICHTING VAN DE ARTIKELS 16 t/m 20 VAN HET WETBOEK VAN KOOPHANDEL BETREFFENDE DE KOOPMANSBOEKEN.

A. ARTIKEL 16.

«Elke koopman is verplicht een dagboek te houden waarin dag na dag zijn opgetekend zijn schuldvorderingen en schulden, de verrichtingen van zijn handel, zijn verhandelingen, acceptaties of endossementen van effecten, en in het algemeen al wat hij ontvangt en betaalt, uit welke hoofde ook, en waarin zijn opgenomen, maand na maand, de bedragen aangewend voor de uitgaven van zijn gezin; dit alles ongeacht de andere boeken die in de handel gebruikelijk, maar niet onmisbaar zijn.

Hij is verplicht de ontvangen brieven en telegrammen samen te bundelen, en van de verzonden brieven en telegrammen copij te nemen in een register.»

Het was de uitdrukkelijke bedoeling van de wetgever met deze, aan de handelaar opgelegde, verplichtingen een volledig en juist beeld te verkrijgen van elke handelszaak, en de wijze waarop deze uitgebaat wordt.

Daarom heeft de wetgever een uniforme structuur aan de boekhouding opgelegd. Tevens heeft hij, rekening houdend met de diversiteit van de verrichtingen die in de handelswereld te vinden zijn, alle andere, in een bepaalde handelssector, gebruikelijke en noodzakelijke boeken verplicht gemaakt, zonder deze afzonderlijk te vermelden.

Het belang dat aan het eerlijk en volledig bijhouden van de verplichte boeken gehecht wordt blijkt wel uit de sanktie die aan de niet naleving van de wettelijke bepalingen verbonden is, namelijk de eenvoudige of bedrieglijke bankroet.

De boeken zijn een gevolg van het handelaar zijn. Dit betekent dat ook de handelaar die andere verplichtingen niet naleeft, wettelijk boeken moet houden en dat de handelaar die de verplichtingen betreffende het houden van boeken niet naleeft toch als handelaar wordt aanzien.

Het al dan niet handelaar zijn hangt enkel af van het al dan niet stellen van daden van koophandel.

Zoals de wet uitdrukkelijk vermeldt valt elke koopman onder deze verplichtingen, zowel een alleenstaand individu als een handelsvenootschap. Analfabetisme of onbekwaamheid zijn geen verontschuldiging, want men kan steeds beroep doen op een bekwaam boekhouder. Deze opmerking kan in zekere mate voorbijgestreefd lijken maar Frédéricq vermeldt in 1946 nog volgend geval: «nous connaissons un industriel assez important qui ne peut que difficilement apposer sa signature». (21)

Toch moeten we één uitzondering maken voor de regel «elke koopman». Het is immers zo, dat personen die vennoot zijn in een handelsvenootschap, de kwaliteit van koopman krijgen door het feit dat ze leden van de vennootschap zijn. Zij zijn echter niet verplicht koopmansboeken te houden, tenzij ze daarnaast zelf een handel drijven.

(21) en (22) FREDERICQ L. : «*Traité de droit civil Belge*» I, p. 236 n= 122.

De vennootschap is het evident wel. Of om het met de woorden van FREDERICQ te zeggen «lorsqu'une société, personne morale, exploite un commerce, elle est tenue d'avoir une comptabilité, mais les associés, qui deviennent commerçants par le seul fait qu'ils sont membres de la société, ne sont pas astreints à cette obligation, s'ils n'ont pas une entreprise distincte. Ces diverses comptabilités feraient double emploi. D'ailleurs il en est parmi ces associés qui, se fiant aux gérants, ne participent pas activement à la vie de la société. Ces associés ne sont pas davantage tenus de se faire immatriculer au registre du commerce.» (22)

We zullen nu achtereenvolgens het journaal en het register der briefkopijen behandelen. Het journaal of dagboek is het basiselement in elke boekhouding. Het geeft immers een duidelijk beeld van de wijze waarop de handelszaak uitgebaat wordt.

Lyon-Caen : «Ce livre est la base de toute comptabilité et Bravard a dit très heureusement que c'était le procès verbal quotidien et détaillé de tous les actes de la vie du commerçant qui peuvent influencer sa fortune.» (23)

Dank zij het dagboek ontdekt men welke transakties, waardeverschuivingen en waardeveranderingen de globale situatie van een bedrijf bepalen.

Het dagboek is tevens - samen met de inventaris - de basis voor het opstellen van de maandelijks, trimestriële of jaarlijkse balans, die op zijn beurt een momentopname van het bedrijf vormt en door vergelijking met de vorige balansen een duidelijk beeld vormt van de evolutie van het bedrijf.

Nu mag men de wettelijke bepalingen betreffende het dagboek niet te letterlijk oppvatten «de manière à gêner la liberté d'un commerçant». (24)

Met dit gezegde bedoelt de schrijver dat men het dag na dag optekenen moet verstaan als het optekenen van al de verrichtingen die op één dag geschieden, zonder dat deze de dag zelf worden genoteerd. Want voor een handelszaak met omvangrijke en diverse activiteiten zullen de verrichtingen eerst in bijboeken en hulpboeken genoteerd worden en dan zo snel mogelijk per dag overgebracht worden in het journaal.

In dit verband vermeldt de heer Fortamps in de senaatszitting van 2 mei 1872 dat de banken de gewoonte hebben twee dagboeken te houden, één voor de pare en één voor de onpare dagen, waarin dan de verrichtingen van één dag pas na twee of drie dagen worden ingeschreven, namelijk op het ogenblik dat de informatie van elk filiaal de hoofdzetel bereikt heeft. (25)

Dit, zo zegt hij, wordt door de rechtsmachten aanvaard: daar beide boeken een - zij het fiktief - geheel vormen.

Deze overtuiging wordt ook door VAN RIJN gedeeld: «L'observation stricte de ces prescriptions n'est pas possible dans les grandes entreprises: les opérations sont inscrites au jour le jour dans plusieurs livres, dont les mentions sont périodiquement transcrites dans un «journal centralisateur» cette pratique ne peut raisonnablement être prohibée.» (26)

(23) LYON-CAEN & RENAULT : «Précis de droit commercial», n= 207.

(24) NAMUR P. : «Le Code de commerce belge révisé» I, p. 133, n= 202.

(25) Annales Sénat : 1871-1872, p. 161-178.

(26) VAN RIJN J. : «Principes de droit commercial» I, nr. 172.

Het dagboek dient onder andere te bevatten alle schuldvorderingen en schulden. Dit is van belang daar zij ook moeten verschijnen op de inventaris en de balans, zo men deze tenminste juist wil opstellen. Schulden vormen immers een negatief bezit, terwijl schuldvorderingen omzetbare middelen zijn, met andere woorden geldmiddelen die voor korte tijd gebonden zijn maar tot het reële bezit van de handelaar behoren. Men zal er evident rekening mee moeten houden bij het opstellen van de lijst van de schuldeisers en de verdeling van het actief, in geval van faillietverklaring.

Ook de handelsverrichtingen dienen in het dagboek vermeld te worden. Het is hoofdzakelijk door het eerlijk, volledig en chronologisch doen opnemen van alle handelsverrichtingen in het dagboek dat aan dit laatste bewijskracht kan gegeven worden bij geschillen tussen handelaars voor daden van koophandel. Het hoeft geen betoog dat de aankoop en de verkoop, de belangrijkste verrichtingen zijn.

Wanneer we dan uitdrukkelijk spreken over «alle handelsverrichtingen» die «chronologisch moeten worden opgenomen», wenssen we hier aan te duiden dat het zowel gaat om overeenkomsten die gesloten worden bij kontante betaling als deze gesloten bij betaling op termijn, bijvoorbeeld na levering.

In beide gevallen dient de overeenkomst genoteerd op de dag waarop zij afgesloten werd.

Voor sommige handelaars is het echter moeilijk elke verrichting te boeken, vandaar dat we nogmaals aanstippen dat de wet niet letterlijk moet geïnterpreteerd worden en dat bijvoorbeeld een detailhandelaar wanneer die dagelijks het totaal van zijn verrichtingen inschrijft aan de voorschriften voldoet.

Dit geldt eveneens voor kleine en regelmatige uitgaven en betalingen.

Zo is het bijvoorbeeld toegelaten een afzonderlijk boek te houden waar aankoop en verbruik van postzegels genoteerd wordt. Wanneer men dan op regelmatige tijdstippen de totalen van dit bijboek overschrijft in het journaal voldoet men op voldoende wijze aan de wettelijke voorschriften.

Wanneer een handelaar al zijn verrichtingen noteert in een aantal bij- en hulpboeken, elk met een welbepaalde bestemming, en daarvan op regelmatige tijdstippen de totalen overschrijft in het journaal - al dan niet met een expliciete verwijzing naar deze bij- en hulpboeken - zal zijn journaal, als regelmatig gehouden beschouwd worden, wanneer ook aan de andere vormvereisten voldaan werd. (27)

Volgens art. 16 is een handelaar tevens verplicht maandelijks «de bedragen aangewend voor de uitgaven van zijn gezin» in het dagboek te vermelden.

Hierover bestaat een controverse in de rechtsleer.

Een aantal rechtsgeleerden menen dat koopmansboeken enkel de toestand van de handelszaak dienen weer te geven. Datgene wat vreemd is aan de handel mag niet vermengd worden met de eigenlijke materie. De tegenovergestelde mening wordt onder andere vertolkt door FREDERICQ. Hij zegt namelijk het volgende: «Le livre journal doit relater les dépenses du ménage en bloc, mois

(27) een gelijkaardige houding vindt men in de franse wetgeving : Wet 11 juli 1953, decreet 22 sept. 1953.

par mois; Grâce à ces indications, il sera possible de rechercher si le commerçant, en cas de faillite, a fait des dépenses personnelles ou des dépenses de maison excessives, ce qui entraînerait sa condamnation du chef de baqueroute simple.» (28)

Wij zijn geneigd deze laatste mening bij te treden omdat het onttrekken aan de handelszaak, van geld voor persoonlijke, familiale behoeften, wel degelijk een invloed uitoefent op de toestand van de handelszaak. Een handelszaak om levenskrachtig te blijven moet over het nodige kapitaal kunnen beschikken en de vereiste reserves kunnen aanleggen. Wanneer de handelaar dan, voor persoonlijk gebruik, een bedrag aan zijn zaak onttrekt dat in verhouding tot de omvang en de levenskrachtigheid van het bedrijf sterk overdreven is kan dat aanleiding geven tot failliet.

Het grootste percentage van de faillietverklaringen ligt in de sektor van de p.v.b.a. Nu zijn er tal van dergelijke vennootschappen die slechts naar de vorm een p.v.b.a. zijn terwijl de werkelijke vorm van bedrijvigheid neerkomt op die van een éénmanszaak. In deze gevallen is het gevaar groot dat te veel gelden van de handelszaak worden onttrokken voor persoonlijk, familiaal gebruik.

Wanneer dergelijke handelszaken tot een failliet komen dan moet men, om de ware oorzaak van het failliet te ontdekken, in de boekhouding de gelden kunnen terugvinden die voor persoonlijk gebruik aan de zaak werden onttrokken.

Voor verzamelen van de handelscorrespondentie moeten we onderscheid maken tussen de brieven en telegrammen die een handelaar zelf verzendt en deze die hij van zijn medekontraktant ontvangt. Wat deze laatste categorie betreft zijn de wettelijke bepalingen zeer ruim. Van het oogenblik dat de handelaar al de ontvangen correspondentie bundelt is hij wettelijk in regel, de wijze waarop dit bundelen geschiedt is volledig vrij. «Tout ce que l'ingéniosité et l'esprit d'ordre peuvent faire découvrir est naturellement admis par la loi.» (29)

Over het register der briefkopijen echter lopen de meningen erg uiteen. Volgens de wettekst is de handelaar gehouden, van de te verzenden brieven en telegrammen kopij te nemen in een register.

Het is duidelijk dat het gaat over de volledige tekst van deze documenten en niet om een résumé.

Het overschrijven van de tekst in een speciaal daartoe bestemd register wordt nergens in de rechtsleer nog als dwingend beschouwd. Wanneer een handelaar de brieven schrijft met een speciale inkt en deze daarna volgens een mechanisch procedé afdruckt in een daartoe ontworpen register heeft hij ongetwijfeld voldaan aan de wettelijke verplichtingen. De rechtspraak is het echter niet altijd met deze mening eens geweest: «Les copies de lettre qui n'ont pas été transcrites dans un registre préalablement coté, conformément aux prescriptions des art. 16 et 18 du Code de commerce, ne présentent pas les garanties de sécurité et de force probante que la loi attache à l'observation de

(28) FREDERICQ L., : «Traité de droit commercial Belge» 1, p. 239 n= 124.

(29) *Les Pandectes Belges* : deel 60; nr. 4755, kol. 310; nr. 17 in fine.

ces prescriptions. Des copies produites, soigneusement fixées dans un livre spécial, conformément aux procédés nouveaux qui tendent de plus en plus à ce généraliser comme repondant aux exigences actuelles des relations commerciales, peuvent être invoqués à titre de présomption.» (30)

Later zal de rechtspraak de mening van de rechtsleer bijtreden en een kopieboek, volgens dergelijk mechanisch procédé opgesteld, volle bewijskracht toekennen.

Temeer daar het hier gaat om een werkelijke kopie, die tevens de bladspiegel en alle bijhorende aanduidingen aangeeft. Bij deze werkwijze is er zelfs geen gevaar meer voor de menselijke foutfaktor die speelt bij het overschrijven van een brieftekst.

Sinds de opkomst van het machineschrift hebben de handelaars de gewoonte aangenomen van elke brief een doorslag te maken en dit los blad te klasseren in het dossier waarbij de brief, uit hoofde van zijn onderwerp, thuishoort.

Bedrijven die een zeer omvangrijke correspondentie hebben nemen zelfs hun toevlucht tot kopieermachines en mikrofilmen.

Zij betogen dan dat de bewijskracht van dergelijke losse kopies kan geput worden uit het feit dat het origineel bij de tegenpartij te vinden is. Deze handelswijze is ontegensprekelijk in afwijking met de tekst van de wet en het doel van de wetgever. (cfr hfdst. I, C, 2); Vandaar dat een aantal rechtsgeleerden dergelijke praktijken als onwettelijk bestempelen: «ils ne se conforment pas aux prescriptions légales». (31)

«A pareille copie sur feuille détachée n'est pas attachée la force probante des mentions trouvées dans le copie de lettres parce qu'elle n'offre pas les mêmes garanties de sincérité. L'original des lettres écrites à la machine doit donc être décalqué dans la copie de lettres, ce qui n'empêche pas la conservation d'un double dans chaque dossier. D'ailleurs la loi exige bien la terme d'un «registre», c.à.d. d'un livre dont les feuillets sont reliés les uns aux autres.» (32)

De heer R. Goris zegt in dit verband: «Het register der briefkopijen is doorgaans een gekwoteerde samenbundeling van een bijkomende kopij van de brieven en telegrammen. De tijden van hand- en machineschrift zijn voorbijgestreefd en weldra zullen de fotokopijen de plaats moeten ruimen voor de micro-films. Men kan nochtans de ernstige firma's niet als grief aanrekenen dat zij streven naar een verzoening van de imperatieven van de wet met de oordeelkundige noodwendigheden van een doeltreffende overgang van de onderneming voorlichtende boekhouding.»

Heden ten dage zullen de rechters dergelijke verzamelingen van correspondentie toelaten om er vermoedens uit te putten die ze dan door andere bewijsmiddelen zullen laten aanvullen. De volle bewijskracht die het register der

(30) Luik. 20 juli 1923; B.J. kol. 525-529.

(30) *Les Nouvelles de droit commercial* : I, p. 214, nr. 20.

(32) FREDERICQ L. : «*Traité de droit commercial belge*» I, p. 240, nr. 124.

briefkopijen heeft, zal aan dergelijke verzamelingen nochtans niet worden toegekend. (33)

B. ARTIKEL 17.

«Hij is verplicht elk jaar een onderhandse inventaris op te stellen van zijn roerende en onroerende goederen en van zijn schuldvorderingen en schulden, en daarvan copij te nemen, jaar na jaar, in een bijzonder daartoe bestemd register.»

De inventaris mag dus losbladig of in kladschrift opgemaakt worden, waarna hij moet worden overgeschreven in een register en afgesloten met de handtekening van de handelaar.

De inventaris moet jaarlijks opgemaakt worden, doch deze periode van een jaar moet niet noodzakelijk samenvatten met het burgerlijk jaar. Over het algemeen zal de inventaris dan ook opgemaakt worden op een dag die valt in de zogenaamde «dode periode» en die afhankelijk is van de aard van de activiteiten van de handelszaak.

In verband met het eerlijk en volledig opstellen van de inventaris, zodat deze de werkelijke situatie van de handelszaak duidelijk weergeeft, doemen wel enkele moeilijkheden op.

In de eerste plaats is daar het probleem van het juist schatten van de waarde van de stocks. Deze moeilijkheid wordt nog verzwaaard door de uiteenlopende opvattingen die de fiscale administratie er desbetreffende op nahoudt.

De wijze van het schatten van de stocks zal dus gedeeltelijk afhankelijk zijn van de persoonlijke opvattingen van de lokale controleur. De mogelijkheid bestaat dat in stock staande waren in prijs gedaald zijn sinds de aankoop. Algemeen zal men in dit geval de verminderde waarde noteren.

Anderzijds is het mogelijk dat de prijs sinds de aankoop gestegen is. In dit geval is het aangeraden de aankoopprijs te vermelden daar de meerwaarde van de goederen zich slechts zal realiseren op het ogenblik van de verkoop van deze goederen. Er bestaat immers altijd een reële kans dat de waarde, van de goederen in stock, daalt in de periode tussen de stockopname en de verkoop.

Voor duurzame goederen zoals machines, vrachtwagens en dergelijke moet men tevens rekening houden met de jaarlijkse waardevermindering. Daarom zal men deze goederen jaarlijks voor een bepaald bedrag afschrijven. Dikwijls zal er dan een konflikt ontstaan tussen de fiscale verplichtingen en economische imperatieven.

In verband met de schuldvordering zal men de solvabiliteit van de debiteurs in acht moeten nemen.

De tweede moeilijkheid betreft hoofdzakelijk detailhandelaars en bedrijven met een grote diversiteit in de produktie.

(33) zie voetmoot (27)

Bij deze handelaars geschiedt de inventarisopname op mecanografische wijze. Door materiële omstandigheden is het voor hen alleen nog mogelijk een sterk geresumeerde inventarisopname in het wettelijk register in te schrijven. Wij kunnen hier het voorbeeld geven van een breigoedfabriek, de n.v. Edel hosiery Company te Sint Niklaas, oorspronkelijk de n.v. Verbreyt en Cie., laatste statutenwijziging op 18 februari 1970, verschenen in de bijlagen tot het Belgisch Staatsblad van 7 maart 1970, nr. 597.1.

Zij vervaardigen onder meer pull-overs van diverse maat, kleur en model. Het vervaardigen gebeurt machinaal en per onderdeel. Om een idee te krijgen van de omvang van de inventaris kan men een vermenigvuldiging opstellen met als elementen: een fiktief aantal maten, maal een fiktief aantal kleuren, maal een fiktief aantal modellen, maal het aantal onderdelen verdeeld in afgewerkte en niet afgewerkte. Het hoeft geen betoog dat in dergelijk bedrijf de stockopname alleen op mecanografische wijze kan geschieden.

Wanneer dan een stockopname, op dergelijke manier opgesteld, gesynthetiseerd wordt overgeschreven in het wettelijk inventarisboek, met de vermelding dat de volledige lijst in een bijboek kan gevonden worden, zullen de rechters dergelijk inventarisboek aanvaarden als zijnde conform met de wettelijke verplichtingen.

C. ANDERE WETTELIJK VERPLICHTE KOOPMANSBOEKEN.

1) De Balans.

De balans geeft een volledig overzicht van een handelszaak op een bepaald moment. Ze bevat een winst- en verliesrekening. Een handelaar is alleen verplicht een balans op te stellen in geval van staking van betalingen.

Wet 18 april 1851, art. 441 :

«De gefailleerde voegt bij zijn aangifte :

- 1= de balans van zijn zaken of een noot met opgaaf van de redenen die de neerlegging van de balans zouden verhinderen.
- 2= de registers die tot de nakoming van de artikelen 8 en 9 (x) van het Wetboek van Koophandel zijn gehouden; die registers worden door de griffie afgesloten met vaststelling van de staat waarin zij zich bevinden.

De balans bevat de opsomming en de schatting van alle roerende en onroerende goederen van de schuldenaar, de staat van zijn schuldvorderingen en schulden, de tabel van winsten en verliezen, de tabel van uitgaven; hij moet echt verklaard, gedagtekend en ondertekend zijn door de schuldenaar.»

Voor vennootschappen geldt echter een andere regeling, namelijk deze van artikel 77 van de gecoördineerde wetten.

«Elk jaar moeten de beheerders enen inventaris opmaken, inhoudende de aanwijzing van de roerende en onroerende waarden en van al de in- en uitschulden der vennootschap, met ene bijlage, in 't kort vermeldende al hare verbintenissen, alsmede de schulden van de bestuurders, beheerders en commissarissen jegens de vennootschap. De beheerders maken de balans en de winst- en verliesrekening op, waarin de nodige amortisatiën moeten aangebracht

worden. De balans vermeldt afzonderlijk het aan den omloop onttrokken actief, en, voor het passief, de schulden van de vennootschap jegens haar zelve, de obligatiën, de schulden met hypotheek of pand en de schulden zonder zakelijken waarborg.» De vennootschappen die aan deze verplichtingen onderworpen zijn, zijn de volgende: de naamloze (de huidige artikelen 16 en 17) de vennootschap bij wijze van geldschieting op aandelen, de coöperatieve vennootschap, de kredietvereniging, en al de burgerlijke vennootschappen die de vorm aannemen van één van de hierboven vermelde handelsvennootschappen.

Ook de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid valt onder deze bepaling, zij is echter onderworpen aan een bijkomende verplichting, uitgedrukt in art. 137:

«De balans moet in het bijzonder en bij naam de schulden opgeven van de vennoten tegenover de vennootschap en de schulden van de vennootschap tegenover de vennoten.»

2) Andere boeken enkel opgelegd aan bepaalde kategoriën van personen.

Vooreerst moet duidelijk gesteld worden dat deze personen in zoverre ze handelaar zijn ook vallen onder de bepalingen van art. 16 tot en met 24 van het Wetboek van Koophandel.

Wisselagenten en makelaars: artikelen 65 en 66 van de wet van 30 december 1967 (Staatsblad 1 januari 1968) :

Art. 64bis aldus ingevoerd bij K.B. nr. 84 van 30 januari 1935 (Staatsblad 1 februari 1935) bepaalt: «Een wisselagent is iemand die als lasthebber of als commissionair optreedt ter verhandeling van openbare fondsen in een openbare fondsen- en wisselbeurs.»

Art. 65 «Les agents de change et courtiers sont tenus d'avoir un livre revêtu des formes prescrites par l'art. 11 (verdeeld over de huidige artikelen 18 en 19) du Code de Commerce.

Ils doivent consigner dans ce livre, jour par jour, et par ordre de dates, sans ratures, interlignes ou transposé tous, et sans abréviations ni chiffres, les conditions de toutes les opérations faites par leur intermédiaire.»

Art. 66 «Les agents de change et courtiers sont aussi tenus de consigner leurs opérations sur des carnets, immédiatement après les avoir conclues. Ils sont obligés, en outre, de représenter leurs livres et carnets aux juges ou arbitres.»

Transportondernemers: de Wet van 25 augustus 1891 (Staatsblad 26 augustus 1891) bepaalt: «Le commissionaire ou le voiturier est tenu d'inscrire sur un livre journal, d'après les déclarations de l'expéditeur, la nature, la quantité et s'il en est pas requis la valeur des objets à transporter.»

De kapitein van het schip: Wetboek van Koophandel: zee- en binnenvaart.

Art. 78 «Binnen de 24 uur na aankomst is de kapitein verplicht zijn register voor gezien te doen tekenen en zijn verslag uit te brengen. Het verslag moet

melden:

de plaatsen en het tijdstip van vertrek;

de gevolgde reisroute;

de gevaren die hij beleefd heeft;

de onregelmatigheden die op zijn schip zijn voorgevallen en alle belangwekkende omstandigheden van zijn reis.

Deze schikkingen zijn van openbare orde en dus ook toepasselijk op buitenlandse kapiteins. (34)

3) Boeken opgelegd met fiscaal doel.

a) Het fiscaal wetboek vermeldt onder de titel: «Taxes assimilés au timbre.»

art. 127: «L'intermédiaire est tenu de délivrer à tout donneur d'ordre un bordereau indiquant les noms du bénéficiaire et de l'intermédiaire la spécification des opérations, le montant des achats ou souscriptions et celui des ventes. Avant de faire la remise de bordereau, l'intermédiaire est tenu d'assurer la perception de la taxe par l'apposition et l'annulation des timbres adhésifs à concurrence du montant exigible.»

art. 128: «Les bordereaux sont extraits d'un livre à souche dont les feuillets sont numérotés. Les intermédiaires tiennent un inventaire dans lequel chacun des livres à souche est répertorié avec indication de la date de sa mise en usage, du nombre de feuilles qu'il contient et de la date de la dernière inscription. Il est assigné à chaque livre à souche un numéro d'ordre qui est reproduit sur la couverture.»

art. 129: «La souche répète l'indication du nom du donneur d'ordre, la nature des opérations, le montant total des achats et des ventes, la date de délivrance et le montant des timbres apposés sur le bordereau.»

art. 28: (modifié par l'article 25 de l'arrêté 10 du 28 février 1935)

par. 1. Sous peine d'une amende de (1.000) à (10.000) francs encourue chaque fois que l'infraction est constatée les commerçants doivent pour assurer la perception de taxe, tenir registres suivants:

1= (L. 13 août 1947 art. 44). Un facturier d'entrée dans lequel ils inscrivent, au fur et mesure de leurs réceptions, les factures de tout espèce qui leur parviennent relativement à leur commerce ou à leur profession, avec indication de la date de ces factures du nom de la personne dont elles émanent et de leur montant.

2= Un facturier de sortie réservée à la reproduction ou à l'analyse, avant leur envoi, des factures qu'ils doivent dresser, avec indication de la date de ces factures, du nom et de l'adresse des destinataires de celles-ci, des choses

(34) Cass. 16 juni 1898Pas. 1898 I, 235.

livrées, des montant du prix et cas échéant des sommes qui y sont ajoutés ou qui en sont retouchés pour la liquidation de taxe.

par. 2. (L. 13 août 1947 art. 66)

Les facturiers sont numérotés feuille par feuille. Sur leur première page, le commerçant indique, sous sa signature ou son parafe, le nombre de feuilles qu'ils contiennent. Toute est punie d'une amende de 20 francs.»

art. 29: (modifié par l'article 26 de l'arrêté-loi du 28 février 1935) «par dérogation de l'article 28, les commerçants qui vendent exclusivement en détail peuvent se dispenser de tenir un tacteur d'entrée s'ils conservent les factures de toute espèce qui leur parviennent relativement à leur commerce ou à leur profession, acquittées ou non suivant l'ordre d'une série interrompue de numéros de classement qu'ils leur assignent à la réception. Ils sont autorisés à ne pas avoir de facturier de sortie.»

b) Wet van 28 februari 1920 art. 3.

1= L'organisateur des spectacles ou divertissements publics doit en faire la déclaration au receveur des contributions du ressort l'avantveille au plus tard; en ce qui concerne les spectacles ou les divertissement permanents, cette contribution peut être rendue valable jusqu'à révocation.

(2=.....) 3= (.....) Journallement l'organisateur inscrit dans un registre le montant des recettes par catégorie et le dernier numéro des tickets, cartes ou billets délivrés pour chaque série.

4) Naast deze konkrete verplichtingen legt de wetgever, meer algemeen, aan de handelaar alle boeken op, die in de handel gebruikelijk maar niet onmisbaar zijn .

We zullen hier een overzicht geven van de meest gebruikelijke. Dit overzicht mag natuurlijk niet limitatief geïnterpreteerd worden.

1. Grootboek : De verrichtingen worden in het grootboek in een andere orde opgeschreven dan in het dagboek. Hier worden de handelingen niet de ene na de andere vermeld maar ieder klant heeft zijn afzonderlijke rekening. Op de debetzijde van deze rekening vindt men alles wat de schuld van de klant uitmaakt, op de creditzijde, alles wat men hem verschuldigd is.

2. Kasboek : Daarin schrijft de handelaar alles neer wat hij in geld - munt of papier - ontvangt of betaalt.

3. Inkoop- en Verkoopboek : Waarin de koopman de facturen overschrijft die hij ontvangt of verzendt.

4. Het effektenboek : Waarin al de wisselbrieven en andere verhandelbare effecten ingeschreven worden. In geval van verlies van de wisselbrief zal de handelaar daarin al de inlichtingen vinden, nodig om zijn rechten te waarborgen.

5. Het boek der Vervaldagen : Met aanduiding der vervaldagen waarop wissels geïnd of betaald moeten worden.

6. Het magazijnboek : Dat de koopwaren vermeldt die binnenkwamen of buitengingen. (35)

7. Het salarisboek : Waarin maandelijks het salaris van elk van de werknemers vermeld wordt, met aanduiding van eventuele bijkomende premies, vakantiegeld, enz...

8. Het faktuurboek : Waarin alle facturen van binnenkomende en buitengaande koopwaren volgens een bepaald systeem (bijvoorbeeld per klant) worden gebundeld.

9. De rekening-courant : Wanneer twee handelaars geregeld met elkaar in betrekking staan kunnen zij overeenkomen hun onderlinge verrichtingen niet te beschouwen als afzonderlijke handelingen die aan eigen juridische regels beantwoorden, maar om wederzijds de vorderingen en de schulden die er een gevolg van zijn op één rekening over te dragen. Deze wordt dan «lopend» genoemd omdat ze opeenvolgend, in de vorm van debet- en creditposten, een hele reeks verrichtingen noteert waarvan de vereffening enkel zal slaan op een bepaald saldo (36) of «lopende rekening», staat waarop aangegeven worden de dagelijkse inkomsten en uitgaven, in 't bijzonder zulkeen staat waarop de wederzijdse schulden en vorderingen (debet en credit) tussen twee met elkaar in zakenrelatie staande personen of lichamen (ook particulier en een bank) worden vermeld, en de overeenkomst waarop deze berust, te weten zo dat men rekening-courant met elkander opent, de voorkomende schulden niet stuk voor stuk vereffent, doch op een zekere datum alle gelijktijdig verrekent. (37)

10. Kladschrift of Brouillard : On y consigne d'abord les opérations au fur et à mesure qu'elles sont accomplies, pour les reporter ensuite au net dans le journal.» (38)

Voor wat het grootboek betreft moeten we de omschrijving van FREDERICQ toch wel enigzins uitbreiden. In het grootboek worden niet alleen de bijboeken met de klantenrekeningen opgenomen, doch ook de maandelijks totalen van hulpboeken, als het kasboek, boeken «te innen wissels», «te betalen wissels», het inkoopboek, het verkoopboek en deze van bijboeken zoals het boek met de rekeningen «leveranciers», het magazijnboek en het bankboek. (39).

D. ARTIKELS 18 EN 19.

Art. 18. «De boeken waarvan het houden door de artikelen 16 en 17 is voorgeschreven, worden per blad genummerd.

Diegene waarvan het houden door de artikelen 16 par. 1 en 17 is voorgeschreven, worden op de gebruikelijke wijze en zonder kosten geparafeerd en gevisieerd, hetzij door een van de rechters van de rechtbanken van koophandel, hetzij door de burgemeester of een schepen.

De paragraaf kan vervangen worden door het zegel van de rechtbank of van het gemeentebestuur.»

(35) en (36) FREDERICQ L. : «Handboek van het belgisch handelsrecht.» nr. 84.

(37) VAN DALE : «Groot woordenboek der Nederlandse taal» 8ste druk - 's-Gravenhage, 1961.

(38) «Les nouvelles de droit commercial» : I, p. 220, nr. 63.

(39) VAN DAMME G. : «Beginselen van boekhouden», p. 27-31.

(De rechters in de rechtbanken van kooophandel en de burgemeester of schepenen mogen de koopmansboeken niet voor gezien tekenen wanneer deze niet in het handelsregister ingeschreven zijn.) (zie voetnoot 7).
Art. 19 «Alle boeken worden gehouden in de volgorde van de datums, zonder witte vakken, leemten noch kanttekeningen, de kooplieden zijn verplicht ze gedurende 10 jaar te bewaren.

Voorafgaandelijk moeten we opmerken dat het zowel in artikel 18 als artikel 19 gaat over boeken en registers, waarbij het onmogelijk is bladen weg te nemen zonder het boek of register zichtbaar te schaden.

«Tout d'abord il s'agit de livres ou de registres, c'est à dire de feuillets reliés ensemble, ou des feuillets détachés n'offriraient aucune garantie.» (40)

1) Artikel 18: De boeken en registers moeten volgens de wet «blad per blad» genummerd worden. Dit is volgens ons een onnauwkeurige vertaling van de franstalige wettekst: «Les livres sont cotés.» Want het nummeren kan zowel per blad als per bladzijde geschieden, beiden worden door de wet toegestaan, als zijnde vervat in het woord «cotés». In beide gevallen immers kan men merken of er uit het boek bladen zijn weggenomen. Om aan die nummering een grotere zekerheid te geven werd dan de formaliteit van de paraaf of de zegel van de rechtbank of het gemeentebestuur ingevoerd.

Bovendien zijn het journaal en het inventarisboek onderworpen aan de formaliteit van de visering.

Het visa wordt geplaatst op de eerste en de laatste bladzijde van deze boeken of registers. Het bevat: de bestemming van het boek, de naam en het adres van de handelaar, de maatschappelijke zetel, het aantal bladen of bladzijden; de bevestiging dat het boek voldoet aan de formaliteit van de paraaf; de datum waarop het boek gevisieerd werd en de handtekening of stempel van de bevoegde persoon die het boek viseerde. Er blijkt een algemene tendens te bestaan om ook het handelsregister te vermelden, waarmee men voldoet aan de wens van de handelsrechtbank.

Zowel wat de parafering als de visering betreft zal men rekening moeten houden met eventuele onnauwkeurigheid, onoplettendheid en vergissingen van de personen die deze formaliteiten vervullen. De rechters zullen er dan ook rekening mee houden voor het al dan niet regelmatig verklaren van een koopmansboek.

Wanneer er een boek echter in het geheel niet geparafeerd werd is men het oneens of men het als regelmatig mag weerhouden.

Wij geven hier twee richtingaangevende teksten:

«les livres d'un commerçant, quoique non paraphés par le consulaire, peuvent servir d'élément de preuve en justice, s'ils ne présentent aucun autre caractère irrégulier.» (41)

«Le journal des ventes, non paraphé, ne devait pas être considéré comme régulièrement tenu.» (42)

(40) LYON-CAEN & RENAULT : «*Traité de droit commercial*» I, nr. 284.

(41) Antwerpen 4 juni 1859 ; *jur. Anv.* 1859 p. 263.

(42) Cass. Fr. 8 juillet 1968 : *Bulletin des arrêts de la Cour de Cassation*, 1968. IV, PARIS 1968.

De formaliteit van het visa en de paraaf zijn beslissend in het regelmatig verklaren van een wettelijk verplicht koopmansboek. Is de formaliteit niet vervuld maar werden alle andere wettelijke vereisten nageleefd dan zal men de vermeldingen in dergelijk boek aanzien als vermoedens om ze dan aan te vullen met andere bewijsmiddelen. Deze strenge houding van de rechtsmachten wordt door de handelaars heftig aangevochten. Deze beweren dat men de regelmatigheid van de boeken voldoende afleiden kan uit de boeken zelf en dat de formaliteit van de paraaf niet alleen overbodig is, maar tevens geen voldoende garanties biedt.

In dit verband kunnen we een nota citeren van de heer Stadsontvanger van de Stad Antwerpen. Een gemeente is immers verplicht boeken te houden die eveneens aan de bepalingen van de artikelen 18 en 19 van het Wetboek van Koophandel onderworpen zijn. Deze nota luidt als volgt:

«De boeken van de Stad werden en worden nooit geparafeerd, etc., door de Rechtbank van Koophandel.

Vroeger vóór de mechanografische boekhouding in voege was, werden de boeken wel geparafeerd door de Burgemeester (of gevolmachtigde schepen). Thans niet meer. Door de mechanografie gebeurt de boekhouding etc. practisch uitsluitend op losse bladen.

Parafering heeft geen nut meer.» (De Stadsontvanger dixit 1/12/1970.) Alhoewel de boekhouding van de stad niet helemaal vergelijkbaar is met deze van een koopman, is deze verklaring van de Stadsontvanger van de Stad Antwerpen richtinggevend voor de algemene toestand inzake boekhouding in de handelswereld.

Deze toestand moeten we eveneens in acht nemen voor de bespreking van het volgende wetsartikel.

2) Artikel 19

In artikel 19 beperkt de wetgever zich tot het geven van algemene regelen. Er wordt dus geen voorkeur gegeven aan een bepaald boekhoudkundig systeem, zoals daar onder andere zijn het kameralistisch, enkel en dubbel boekhouden.

Wij zullen nu deze wet ontleden en per onderdeel bespreken.

Alle boeken moeten gehouden worden in de volgorde van de datums. Dit betekent ook dat elke operatie ingeschreven moet worden op de datum van het afsluiten van de verbintenis daartoe.

De eerlijkheid waarmee deze verplichting vervuld wordt kan van groot belang zijn voor, bijvoorbeeld het vaststellen van het activa in geval van failliet. De boeken inogen geen witte vakken bevatten. Zeer snel werd echter uitzondering gemaakt voor het register der briefkopijen.

De rechtsmachten aanvaarden namelijk dat per blad slechts één brief gekopieerd wordt, wat witte vlakken onvermijdelijk maakt. Wanneer dan ook mechanische procédés voor het kopiëren van brieven en telegrammen aanvaard werd, hoeft men geen rekening meer te houden met het verbod van de «witte vakken», althans voor het register der briefkopijen. Voor de bij- en hulpboeken worden witte vakken slechts aanvaard in de mate dat een boekhouding volgens een fichesysteem of op mecanografische manier samengesteld, aanvaard wordt, en wanneer een zulkdanig systeem «witte vakken» onvermijdelijk maakt.

Fouten die in de boekhouding geslopen zijn en later ontdekt worden, mogen niet doorgehaald worden, maar moeten geneutraliseerd en verbeterd worden door een

nieuwe boeking, of een tegenboeking.

Een bepaling die niet rechtstreeks in de wet vermeld staat, maar toch door de rechtsmachten als verplichting werd opgelegd, betreft het gebruik van afkortingen. Deze mogen inderdaad door de handelaar gebruikt worden zo deze afkortingen ook voor een buitenstaander begrijpelijk zijn.

De kooplieden zijn verplicht hun boeken gedurende tien jaar te bewaren. Deze tienjarige termijn loopt vanaf de dag waarop het boek wordt afgesloten. Ook na deze termijn kunnen de boeken nog bewijskracht hebben: «L'expiration du délai légal n'enlève pas toute valeur aux livres de commerce. Au contraire, tant qu'ils existent, ils ne cessent de faire foi, et la représentation peut toujours en être ordonnée; s'il est prouvé qu'ils existent encore.» (43)

Beweert, in dergelijk geval, de tegenpartij dat zij geen boeken meer heeft, dan zal dit de bewijskracht van de boeken van de ander niet teniet doen. «La force probante des livres de commerce résulte des règles mêmes qui président à la tenue des livres. (...) Celui auquel on les oppose ne peut les écarter par le motif qu'il n'aurait pas conservé lui-même ses propres livres de cette époque.» (44)

De tegenpartij zal namelijk moeten bewijzen dat zij haar boeken vernietigd heeft. Als ze dit niet doet neemt men aan dat zij weigert haar boeken over te leggen. Het gevolg hiervan is dat de rechter de andere partij de eed zal opleggen. (45)

De wijze waarop de boekhouding geschiedt is grondig veranderd sinds 1808 of 1872.

Verwijzen we eerst naar wat reeds vroeger desbetreffende gezegd werd. «Grote bedrijven die een volledige, duidelijke en eerlijke boekhouding wensen te houden kunnen eenvoudig om praktische redenen, en redenen van louter materiële aard, de wettelijke verplichtingen niet meer involgen.

Gekonfronteerd met de nieuwe imperatieven van het economisch bestel hebben de rechtsmachten gepoogd de geest van de wet en de huidige boekhoudkundige praktijk met elkaar te verzoenen. Of zoals de heer GORIS, voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen het zeer oordeelkundig doet opmerken, spreekt artikel 19 over «boeken», dan wanneer fiches of mecanografische bladen veelvuldig gebruikt worden voor de boeking van de dagelijkse operaties. Wel te verstaan werd deze evolutie in de comptabilisatie en mechanisering op de voet gevolgd door de consulaire rechters, zoniet naar de tekst dan toch naar de geest van de wet.» (45)

Er bestaat bij de Consulaire Rechters een duidelijke strekking om aan boeken, die niet voldoen aan de voorschriften van de artikels 18 en 19 maar wel een eerlijk, volledig en duidelijk beeld geven van de toestand van de handelszaak, dezelfde bewijskracht toe te kennen als aan deze die wel aan de wettelijke vereisten voldoen. Dit in tegenstelling met de zin waarin zij hun beslissingen nemen. Wat zij wel toelaten is dat een handelaar in zijn journaal enkel de maandelijkse totalen van zijn bij- en hulpboeken inschrijft. Ook al slaan dergelijke totalen op een indrukwekkend aantal bladzijden in het hulp- of bijboek.

(43) «LES NOVELLES DE DROIT COMMERCIAL», I, P. 218 NH 53.

(44) Gent 1 februari 1879; B.J. 1880, p. 1279.

(45) «Les Nouvelles de droit commercial» I, p. 222 nr. 74.

(46) GORIS R. : «De koopmansboeken» p. 8.

Het is dus op deze wijze dat zij trachten de wettelijke vereisten te verzoenen met de imperatieve die een modern bedrijfsbeleid oplegt aan de boekhouding.

Dat de rechtsmachten nog niet aan een echt ruime interpretatie van de wettekst toe zijn kan onder meer blijken uit volgende tekst:

«De voornaamste tekortkomingen die worden vastgesteld wat betreft de wettelijke koopmansboeken kunnen als volgt worden samengevat:

- volledige afwezigheid van koopmansboeken,
- afwezigheid van de wettelijke boeken,
- wettelijke bestaande maar niet geïllustreerde boeken,
- wettelijke geïllustreerde boeken worden onderbroken en opnieuw in gebruik genomen,
- wettelijke geïllustreerde boeken, niet volledig gebruikt, en later, gebruik van nieuwe geïllustreerde boeken,
- geïllustreerd dagboek dat jaarlijks en samen met het inventarisboek wordt gebruikt,
- wettelijk geïllustreerde boeken in verschillende exemplaren die gelijktijdig worden gebruikt,
- wettelijke boeken die niet ingebonden maar enkel geïllustreerd zijn, hetgeen het wegnemen van bladen toelaat,
- inventarisboeken die onvolledig zijn in de zin van de wet, waarin bijvoorbeeld slechts de goederen worden opgetekend.» (47).

E. ARTIKEL 20.

«Regelmatig gehouden koopmansboeken kunnen door de rechter aangenomen worden als bewijs tussen kooplieden voor daden van koophandel».

We staan hier voor het merkwaardig feit dat de wetgever bewijskracht geeft aan een geschrift dat de handelaar geheel autonoom opstelt, zonder controle door welke instantie ook.

De wetgever overtreedt hierdoor twee grondprincipes, namelijk:

1. Les livres de Commerce font preuve en faveur de celui qui les tient, alors qu'il est de règle que nul ne peut se créer un titre à soi-même.
2. La production des livres peut être ordonnée en justice, soit d'office, soit sur la réquisition de la partie adverse, contrairement à l'adage que nul n'est tenu de produire contre soi-même. (48)

De reden hiervan zou kunnen zijn dat alle handelaars dezelfde boeken volgens dezelfde bepalingen, dienen te houden.

Want waar het gaat om de betrekkingen tussen twee handelaars zouden hun boeken volledig elkaars spiegelbeeld moeten zijn. De voorstanders van deze theorie zoeken de verantwoording ervan enerzijds in het feit dat koopmansboeken alleen gelden als bewijs «tussen kooplieden» en voor «daden van koophandel», anderzijds in het feit dat na 10 jaar de koopmansboeken niet meer als bewijs kunnen gelden zo de tegenpartij beweert dat haar boeken niet meer bestaan.

(47) GORIS R. : «De koopmansboeken» p. 8.

(48) «Les Nouvelles de droit commercial», I, p. 221, nr. 65.

Wat als eerste argument wordt aangevoerd vindt enkel zijn grond in de uitzondering die deze wetsbepaling is op de regel dat «nul ne peut se créer un titre à soi-même».

Deze uitzonderingsmaatregel is er gekomen omdat men de handelaar een reëler bewijsmogelijkheid wou bieden dan het getuigenbewijs of het bewijs door vermoedens. Het is evident dat men dergelijke uitzondering alleen binnen het strikte kader van de handelswereld diende te houden.

Het tweede argument is evenmin steekhoudend daar koopmansboeken, na de periode van 10 jaar, nog steeds bewijskrachtig zijn, ook al beweert de tegenpartij, zonder het bewijs te willen leveren, dat zij niet meer in het bezit is van haar meer dan 10 jaar oude boeken.

Het bewijs door de koopmansboeken geleverd zal in dergelijk geval wel moeten aangevuld worden met een opgelegde eed, zoals we trouwens reeds vroeger aantoonde. Dit laatste doet echter niets af aan de door ons voorgehouden stelling.

De ware reden kan enkel gevonden worden in de positie van de handelaar en van de handel in het geheel van de maatschappelijke konstellatie. De handelsaktiviteiten zijn immers zo veelvuldig en zo verscheiden van aard, dat de staat onmogelijk elke verhandeling, elke transactie tot in de kleinste details kan beheersen of controleren. De staat is hier tot op zekere hoogte machteloos. De auteurs van «*Les Pandectes Belges*» merken dan ook terecht op dat deze houding van de wetgever verklaarbaar is: «*parce que les nécessités du commerce mettent les négociants dans l'impossibilité de constater par des contracts formés suivant les exigences du droit civil, les nombreuses transactions qu'ils font.*» (49)

De regelmatig gehouden koopmansboeken kunnen maar moeten niet als bewijs genomen worden. «*Il importe cependant de remarquer que la force probante qui s'attache aux livres de commerce, même régulièrement tenus, n'est ni nécessaire, ni absolu, même entre commerçants.*» (50)

«*Même entre commerçants, et pour faits de commerce, les livres d'une partie ne font pas nécessairement preuve contre l'autre partie. Lorsqu'ils sont invoqués à ce titre, le juge peut les écarter, comme il peut les admettre.*» (51)

Het is de rechter die over de overlegging beslist.

De vermeldingen in regelmatig gehouden boeken «*ne font pas par eux seuls et nécessairement preuve légale des faits qui y sont consignés, et il appartient aux tribunaux de décider d'après les circonstances de la cause s'il y a lieu de les admettre ou de les rejeter.*» (52)

De praktijk leert ons zelfs dat de rechtbanken, wanneer zij meer rechtstreekse bewijsmiddelen kunnen vinden, zij de koopmansboeken niet zullen vorderen. Dergelijke rechtstreekse bewijsmiddelen zijn alle schriftelijke schuldbekentenissen.

(49) «*Les Pandectes Belges*» : deel 60, nr. 4755 ; kol. 314, nr. 38 in fine.

(50) *R.P.D.B.* : X, p. 200, nr. 332.

(51) Cass. 20 oktober 1887 ; *Pas.* 1887 I, p. 370.

(52) Kortrijk, 28 april 1894, *Pand. Périodiques* 1895, nr. 149.

Niet alleen de wettelijk voorgeschreven boeken kunnen dienen als bewijs. «Les autres peuvent être admis par le juge pour faire preuve lorsqu'il a pu se convaincre qu'ils ont été régulièrement tenus.» (53) Dit is ook normaal, gezien de wetgever niet alleen een journaal, een inventaris en een register der briefkopijen aan de handelaar oplegt maar tevens alle «andere boeken die in de handel gebruikelijk maar niet onmisbaar zijn.» (cfr art. 16)

Een voorbeeld hiervan is het zakboekje van een handelsreiziger dat kan ingeroepen worden als bewijs van een bestelling. (54)

Bijboeken of hulpboeken hebben echter geen bewijswaarde als de wettelijke boeken ontbreken of onregelmatig zijn. «Cependant, si un commerçant n'avait tenu que les livres facultatifs - sans avoir les livres obligatoires - ces registres n'avaient pas force probante: ils ne seraient point réputés 'réguliers', puisqu'ils ne sont qu'un accessoire dont les énonciations doivent corroborer celles existant dans les livres considérés comme indispensables.» (55)

Ook onregelmatig gehouden boeken kunnen een zekere bewijswaarde hebben. Wat de regelmatigheid of onregelmatigheid betreft moeten we hier wijzen op verschillende mogelijkheden:

- boeken die volgens de wet regelmatig zijn en tevens volgens de rechter regelmatig zijn;
- boeken die volgens de wet regelmatig zijn maar volgens de rechter onregelmatig zijn;
- boeken die volgens de wet onregelmatig zijn en tevens volgens de rechter onregelmatig zijn;
- boeken die volgens de wet onregelmatig zijn maar volgens de rechter regelmatig zijn.

Daar de rechter nu over een vrije appreciatie beschikt zijn alleen die gevallen belangrijk waar de boeken volgens de rechter onregelmatig zijn.

«La question est de savoir si des livres sont régulièrement tenus constitue une question de fait abandonnée à l'appréciation du juge du fond.» (56)

Het staat onomstotelijk vast dat de rechter ook uit boeken die hij onregelmatig verklaard heeft, minstens indicaties, aanvullingen en vermoedens kan halen, («tirer des indications et des éclaircissements») (57), die hij dan zal laten aanvullen door andere bewijsmiddelen. Geheel in deze zin stipt «Les Nouvelles» aan: «Bien qu'un livre ne remplisse pas les conditions prescrites, rien ne s'oppose à ce que le juge tienne compte, à titre de présomption, des annotations qui s'y trouvent consignées, soit pour corroborer d'autres preuves par cette présomption soit pour la compléter par le serment supplétoire. Il en sera spécialement ainsi si les formes externes ont seules été négligées, et si les mentions des livres apparaissent comme sincères et concordants.» (58)

Deze mening wordt eveneens bijgetreden in volgende tekst:

(53) Gent, 2 februari 1876; *Pas.* 1877 p. 124.

(54) FREDERICQ L. : «*Traité de droit commercial belge*» I, p. 234, nr. 125.

(55) *ibidem*.

(56) «*Les Nouvelles de droit commercial*» : I, p. 222, nr. 70.

(57) Cass. 2 april 1840; *Pas.* 1040 p. 344.

(58) «*Les Nouvelles de droit commercial*» : I, p. 222, nr. 71.

«Sans doute, a-t-il été jugé que les livres d'un commerçant ne peuvent constituer une preuve à son profit lorsqu'ils sont irrégulièrement tenus. Mais le juge peut les consulter à titre de renseignements et trouver dans la concordance de leurs énonciations avec celles d'autres pièces justificatives des présomptions de nature à déterminer son appréciation. (cass. Fr. 5 janv. 1910, D.P., 1, 168; voyez aussi cass., 2 avril 1840, Pas. I, 344).» (59)

Onregelmatig geoordeelde bij- en hulpboeken hebben echter geen bewijskracht. «Les livres auxiliaires, s'ils sont seul tenus par le commerçant, ne peuvent donc valoir en tous cas que comme livres irréguliers.» (60)

BESPREKING.

Dat de 98 jaar oude wet op de koopmansboeken, waarvan de meeste bepalingen zelfs 162 jaar oud zijn, belangrijke gebreken vertoont en deels achterhaald is, werd reeds voldoende aangetoond.

Het doel dat de wetgevers van 1808 en 1872 stelden blijft echter aktueel. De noodzaak van een adequate wetgeving op de koopmansboeken manifesteert zich immers meer dan ooit. De activiteiten in de handelswereld zijn zo omvangrijk en zo complex dat men slechts uit een duidelijk en volledig opgestelde boekhouding de zekerheid kan halen dat de werkzaamheden van een handelszaak op eerlijke wijze verlopen.

Daar de handel zich meer en meer internationaal oriënteert, kan het relevant zijn na te gaan hoe het probleem van de koopmansboeken buiten onze grenzen aangepakt werd. De Franse, Italiaanse en Roemeense wetgeving is ongeveer eensluidend met de Belgische, zowel op het vlak van de verplichte boeken als op dat van de wijze waarop de boeken moeten worden gehouden. De Franse wetgeving werd enigszins geactualiseerd in 1953 (61). De Spaanse wetgeving legt bovendien het houden van een grootboek op. In Duitsland, Hongarije en Italië is de handelaar verplicht naast de jaarlijkse inventaris ook een jaarlijkse balans op te stellen. De Zwitserse wetgeving bepaalt alleen dat een handelaar boeken moet houden en de ontvangen correspondentie bijhouden. (62)

De Duitse wetgeving eist naast de reeds vermelde jaarlijkse balans en inventaris, het bewaren van een kopie van de verzonden, en de originelen van de ontvangen correspondentie. De andere bepalingen betreffende de koopmansboeken zijn zeer ruim: «Handelsbücher im eigentlichen Sinn sind die Bücher, welche dazu bestimmt sind die Handelsgeschäfte des Kaufmannes und die Lage seines Vermögens ersichtlich zu machen. Welche Bücher im einzelnen nach Zahl un Gattung zu diesem Zweck zu führen sind, ist gesetzlich nicht vorgeschrieben.» (62)

«Jeder Kaufmann ist verpflichtet Bücher zu führen, in denen er seine Handelsgeschäfte ersichtlich zu machen hat. (HGB par. 38) Die Handelsbücher

(59) R.P.D.B. : X, p. 200, nr. 334.

(60) «Les Nouvelles de droit commercial» : I, p. 222, nr. 72, in fine.

(61) Voor bespreking zie : BRULLIARD G., LAROCHE O., «Précis de droit commercial» p. 42, nr. 65.

(62) «Les Nouvelles de droit Commercial» : X, p. 233, nrs. 136 et 137.

haben eine vorzügliche Beweiskraft. Denn die Ordnungsmässige Kaufmännische Buchführung enthält eine hohe Garantie der Wahrheit.» (64)«Handelsbücher im eigentlichen Sinn sind die Bücher, welche dazu bestimmt sind die Handelsgeschäfte des Kaufmannes und die Lage seines Vermögens ersichtlich zu machen. Welche Bücher im einzelnen nach Zahl und Gattung zu diesem Zweck zu führen sind, ist gesetzlich nicht vorgeschrieben.» (62)

«Jeder Kaufmann ist verpflichtet Bücher zu führen, in denen er seine Handelsgeschäfte ersichtlich zu machen hat. (HGB par. 38) Die Handelsbücher haben eine vorzügliche Beweiskraft. Denn die Ordnungsmässige Kaufmännische Buchführung enthält eine hohe Garantie der Wahrheit.» (64)

Deze oplossing lijkt ons de meest adequate. De handelaar is dan vrij, die boeken te houden die noodzakelijk zijn om de toestand van zijn bedrijf duidelijk naar voor te brengen, en zo zijn eigen belang en tevens het algemeen belang te dienen. De omvang en de aard van de handelsaktiviteiten zullen dan determinerend zijn voor de wijze waarop de boekhouding moet geschieden, en de garantie voor de eerlijkheid waarmee de boeken gehouden werden en waarmee de handelsverrichtingen verliepen zal spreken uit de boekhouding zelf.

Moest de wetgeving of de rechtspraak in deze zin evolueren, dan lijkt het ons wenselijk dat dit tevens gepaard gaat met een evolutie van het statuut van de boekhouder. Zo zou het verplicht in dienst nemen van een beëdigd boekhouder, voor bedrijven vanaf een zeker kapitaal of een bepaalde jaarlijkse omzet, mogelijk een grotere waarborg bieden voor de eerlijkheid waarmee de boekhouding, althans naar de vorm, opgesteld werd.

Daar, zoals we hierboven aanstipten, de handel steeds meer internationaal gericht is, achten we het noodzakelijk dat een eventuele evolutie in de wetgeving of de rechtspraak ook streeft naar een internationale eenvormigheid. Binnen het kader van de E.E.G. kan een eensluidendheid van de nationale wetten op de koopmansboeken enkel de - zo dringend nodige - economische integratie bevorderen.

(63) WUERDINGER H., «Kommentar zum Handelsgesetzbuch», I, p. 391, par. 38, ann. 10a.

(64) VON GIERKE J. in : STIER-SANLOF. & ELSTER A., «Handwörterbuch der Rechtswissenschaften» III, p. 109 e.v., nr. 110 : II, 1, a; et nr. 113, II, 5.

BIBLIOGRAFIE

1. LES CODES BELGES, I, Matières Civiles et Commerciales, Bruylant, Brussel, 1969
2. LES CODES BELGES, V, Matières Fiscales, Bruylant, Brussel, 1969.
3. RONSE J., *Wetboek van koophandel* met bijzondere wetten en besluiten, Story, Gent, 1965, met 8ste toevoëging, stand 1 dec. 1969.
4. LE CODE DE COMMERCE, Paris : aux archives du droit français : directeurs Clament frères. 1808.
5. DE BEUS P., *Wetboek van koophandel*, 4de uitgave, Brussel 1961.
6. PANDECTES BELGES, deel 60, nr 4755 : livres de commerce, nrs. 303 tot en met 324, Brussel, 1898.
7. PANDECTES BELGES, deel 106, nr. 7087 : tenue de livres, nrs 542 tot en met 556, Brussel, 1913.
8. LYON-CAEN CH. & RENAULT L., *Manuel de droit commercial*, Cotillon, Paris, 1887.
9. LYON-CAEN CH. & RENAULT L., *Précis de droit commercial*, Cotillon, Paris, 1884.
10. LYON-CAEN CH. & RENAULT L., *Traité de droit commercial*, Cotillon, Paris, 1888.
11. FREDERICQ L., *Traité de droit commercial belge*, I, Rombaut-Fecheyr, Gent, 1946.
12. FREDERICQ L., *Handboek van het belgisch handelsrecht*, Bruylant, Brussel, 1952.
13. LES NOVELLES DE DROIT COMMERCIAL, tw. DES LIVRES DE COMMERCE, deel 1, p. 211 tot en met 235, Picard, Brussel, 1931.
14. VAN RIJN J., *Principes de droit commercial belge*, deel I, Bruylant, Brussel 1954.
15. BELTIJENS G., *Encyclopédie du droit commercial belge*, deel I, Namur - Paris 1899.
16. BIOT H., *Traité théorique et pratique du droit commercial*, Brussel, 1874.
17. PIRET R., *Le compte-courant*, Larcier, Brussel, 1932.
18. REPERTOIRE PRATIQUE DE DROIT BELGE, deel X, tw. *Preuve*, p. 199 tot en met 204, nrs. 325 tot en met 415, Brussel, 1951.
19. NAMUR P., *Le Code de Commerce Belge Révisé*, I, 2de uitgave Bruylant, Brussel, 1884.
20. THALLER E., *Traité élémentaire d' Droit Commercial*, I, 8ste uitgave, Rousseau, Paris, 1931.
21. BOITEL J. en FOIGNET R., *Manuel de Droit Commercial Terrestre*. 8ste uitgave, Rousseau, Paris, 1925.
22. BRULLIARD G. en LAROCHE D., *Précis de droit commercial*, 7de uitgave, presses universitaires de France, Paris 1970.
23. STIER-SANLO F. & ELSTER A., *Handwörterbuch der Rechtswissenschaft* deel III, Berlin-Leipzig, 1928.
24. WUERDINGER H., *Kommentar zum Handelsgesetzbuch*, deel I, Berlin 1953.
25. GORIS R., *De Koopmansboeken*, verslag van de vergadering der Consulaire Rechters van België, Gent, 26 september 1970.
26. Notulen van een interview met de heer Detaille A., Hoofdgriffier van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen, dd. 16 december 1970.
27. VAN DAMME G., *Beginselen van het boekhouden*, cursus gedoceerd aan de Universitaire Faculteiten Sint Ignatius te Antwerpen, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 1ste kandidatuur.
28. Notulen van een interview met de heer Van Damme G., Docent aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid, van de Universitaire Faculteiten Sint Ignatius te Antwerpen; Bedrijfsrevisor, dd. 10 november 1970.
29. Notulen van een interview met de heer Van Oppens M., Rechter bij de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen ; Afgevaardigde-Beheerder van de n.v. «Antwerp Meat Import Company», dd. 24 jan. 1971.

INHOUD

INLEIDING

I. DE WETGEVING BETREFFENDE DE KOOPMANSBOEKEN. ALGEMENE TOELICHTING EN BESPREKING.

- A. Uittreksels uit de wet van 1808
- B. Uittreksels uit de wet van 15 dec. 1872
- C. *Bemerkingen bij de Nederlandse vertaling van de wet van 15 dec. 1872.*
- D. Doel van de wetgever.
 - 1) Algemeen
 - 2) Doelstellingen van de wetgever in 1872 bij de aanpassing van de artikels 16 t/m 24 van het wetboek van koophandel betreffende de koopmansboeken.

II. AFZONDERLIJKE BELICHTING VAN DE ARTIKELS 16 t/m 20 VAN HET WETBOEK VAN KOOPHANDEL BETREFFENDE DE KOOPMANSBOEKEN.

- A. Artikel 16.
 - B. Artikel 17.
 - C. Andere wettelijk verplichte koopmansboeken.
 - 1) De balans
 - 2) Andere boeken enkel opgelegd aan bepaalde categorieën van personen.
 - 3) Boeken opgelegd met Fiscaal doel.
 - a) Het fiscaal wetboek vermeldt onder de titel : «*Taxes assimilés au timbre.*»
 - b) Wet van 28 februari 1920 art. 3.
 - 4) Naast deze konkrete verplichtingen legt de wetgever, meer algemeen, aan de handelaar alle boeken op, die in de handel gebruikelijk maar niet onmisbaar zijn.
 - D. Artikels 18 & 19
 - 1) Artikel 18
 - 2) Artikel 19
 - E. Artikel 20
- BESPREKING.**